

# **Mme Curie**

Szül. 1867.

Írta: Szikra.

Mozdulatlanságra kényszeríteni azt, ami halad, — ha ember, ha állat, ha eszme — ime egy ösztön, mely vérrel itatta a történelem lapjait. Ellene az összes vallások parancsolataival dörgedeztek, de azért még ma is éppen úgy irányítják a legcivilizáltabb népek cselekedeteit, mint ahogy ötvenmillió év előtti őseink vágyain uralkodott.

Mozdulatlanságra kényszeríteni azt, ami halad, közös öröme embernek, állatnak. De azért nem szégyenli senki, mert neki köszöni az emberiség, hogy voltak és vannak hős katonái, világrengető háborúi, úri szenvedélynek hódoló bátor vadászai és — mert csodálatos: erre is büszke — sohse hibázó galamblövészei.

Ámde — ki hinné? — ugyanez az ösztön vezeti a kocsis ostorát, midőn a napsugárban csillogó pillangó után suhint, nemkülönben ez adja a parasztfiú kezébe a követ, amellyel a szárguldó kerékpár vagy gépkocsi utasát búbon találja; sőt, ez boldogítja annyira a játszó macskát, kutyát, valahányszor gyorsan ide-oda guruló gombolyag után kapkodhat.

Mozdulatlanságra kényszeríteni azt, ami halad . . . íme tehát ismét egy olyan ösztön, amely egyhúron pendíti a macskát, a vásott kölyköt, a fél barbár kocsist, Nimródot és Julius Ceasart. Csupán annyi a különbség, — igaz, hogy ez az egy „csupán” óriási, — hogy még állatnál és primitív embernél ez, — és legföljebb még két-három más ösztön tq{ü ki az összes gondolkozási és gyönyörködési képességet, — még a kulturembe-  
reknél ezenfelül még egyéb is van. Sok egyéb. Száz és száz bonyolult érzés, érdekkör, és örömskála. Am ez az egy ösztön mégis közös marad nagy Napóleontól — Bodri kutyán át, — a neanderthali ember, dorongot forgató, éles körmökkel gyilkolni vágyó ösztönéig. És ez — sokak szerint — a világért se volna baj, mert hiszen ha vannak fölépítő (constructív) ösztönök, miért ne lehetnének romboló (destructív) ösztönök is? Lehet, hogy az egyensúly törvénye parancsolja, hogy ez így legyen.

De, — és arra gondolok most. — de van ennek az ösztönnek egy fattyuhajtása, amely egyúttal belenyúlik, összekeveredik egy másik ösztönrel; azzal, amely arra ösztökéli az embereket, hogy mocskoljanak be mindent, ami tiszta. Mert ilyen is van. — Római császárok, Báthory Erzsébetek, világfiak követték sugallatát, — sa parasztfíú, aki nem tudja megállni, hogy a páskumon legelő hófehér libákhoz egy marék sarat ne dobjon, ugyanennek az ösztönnek az ösztökélésére cselekszik. De hiszen szólásforma a „sárral dobálni” ... s ez bizonyítja legjobban, hogy milyen gyakori alkalmazásban. Annak az imént említett mélyen gyökerező ösztönnek a fattyuhajtása, tehát nemcsak követ dobál, de — előszeretettel! — piszkos követ. Véle azokat az embereket igyekszik eltalálni, akikről ösztön-szerűleg megérzi, hogy vagy tudással, vagy lelki tisztasággal, vagy észbelileg magasan az átlag fölött szárnyalnak. Ezek után — hajrá!

Nincs az az undorító fegyver, amellyel ne igyekeznének

mozdulatlanságra kényszeríteni bennök azt, ami halad, pedig: sejtik, hogy az az illetővel együtt, az egész emberiség javára is — halad.

Mindegy. Sőt! . . . Annál inkább! — Hajrá!

Elnémítani, szárnyat törni, s ha kell: megölni, — csak ne mozduljon többet!

Egy ilyen piszkos kövel, mérgezett, mocsarakba mártott ostorral megindított hajszát láthattunk nemrégiben. A világsajtó volt az az országút, amelyen az áldozatnak végig kellett volna szenvednie a vesszőfutás minden kínját, szégyenét.

Csakhogy nem sikerült. Mert az igazán nagyoknál beteljesedik a keresztény legendák csodája s „a kerék nem tör”, „a negyedelés nem szakít” s „a forró olaj nem éget”. Pedig a világ legműveltebb országa, az asszonyok iránti tisztelet hazája, Franciaország ugyancsak mindent elkövetett, hogy Mme Curie-t, a világ leghaladóbb asszonyát mozdulatlanságra kényszerítse, örök időkre megbénítsa, ha kell: megölje.

De Mme Curie él.

Átszenvedte mindazt, amit hálátlan hazától, álnok ember-társtól, elpártolt jó baráttól, megvesztegetett hamis hírharang-tól elszenvedni lehet. Hónapokig nyomta az ágyat, beteg volt, vágyott meghalni, megutálta az életet, megundorodott az emberiségtől, — de mégis, úgy látszik, az igazi hőforrás az ő nagy lelkében van. Még nagyobb, tartósabb, hatalmasabb, mint az általa föltaalált csodaelemben, s ő újra munkába kezdhet, s folytatni fogja tanulmányait — az emberiség javára.

S ha kérdik: mi volt a vétke? Megdöbbenőn elemi okot kell feleletül adni, még hozzá nem egyet, de hármat, azt, hogy: születésre idegen, hogy asszony és azt, hogy tudásban túlszárnyalja kartársait. Hármass főbenjáró vétek valóban! Melyek egyaránt sértik a franciát mint honfit s mint férfit.

Amíg férje — Pierre Curie — élt, csak túrték, hogy „l'étrangère tért foglaljon, s mikor az a nagy tudós egy ostoba omnibusz kereke alá kerülván, kiadta lelkét, tragédiája annyira meg-rázó volt, hogy özvegyével szemben egynéhány hónapig elült a gyűlölet és az irigykedés. De amint látták, hogy az egyedül maradt munkatárs újra dolgozni kezd, — mi több, hogy a Sorbonne férje tanszékére őt ültették, — egyszerre fölforr az epéje a sok száz sikertelenség rabjának, a tehetetlen és dologtalan irigyek nagy seregének.

A bas l'étrangère! . . . suttogták, üvöltötték, terjesztették, szóval, írásban, képben. Tegyük tönkre! tegyük tönkre! . . .

Ezt annál nagyobb odaadással akarták, mivel közelgett a Nobel-díj kiosztása és híre járt, hogy Mme Curie másodszor is jelölve van reá. Ezt nem szabad megengedni! Tegyük tönkre! Tegyük tönkre! . . .

De hiába volt minden. Hiába suhintott a mocsokba mártott ostor, hiába röpültek a Paris csatornáinak piszkával itatott kövek, a Mme Curie nagy tekintélye sértetlen maradt. „A kerék nem tört”, „a negyedelés nem szakított”, „a forró olaj nem égett” . . . Mme Pierre Curie nem veszítette el sorbonne-i tanszékét és a Nobel-díjat is neki ítélték oda másodszor is.

Hogy hírnevén mennyit sikerült csorbítani? . . . Igazán nem tudom. De nem is érdekel.

Nem hiszem azonban, hogy amikor Mme Curie-vel szemben ugyanazokat a gyanúsításokat bocsátják világgá, ami a meg-rágalmazott kis varrónőt a Dunának kergeti, nem hiszem, hogy azok egy Mme Curie jövőjének, örökkévalóságának — végérvényesen — sokat árthassanak. Legföljebb jelenét mérgezték meg, — oh igen; alaposan! — az emberiség örök szégyenére.

Skladowszky Mária 1867-ben Varsóban született. Apja az ottani lyceum fizika-tanára, anyja pedig egy felsőbb leányiskola igazgatónöje volt. A kis Mariét meleg szeretet fogadta; s korán

mutakozó tehetsége zavartalanul fejlődhetett a tudományért élő család körében.

Négy testvér között ő a legfiatalabb. Egyetlen bátyja orvos Varsóban. Egyik nővére igazgatónő egy iskolában ugyanott, másik nővére szintén orvos és férjével együtt egy nagy tüdőbeteg szanatórium élén áll Zakopanében, a galíciai Tátra e kies fürdőhelyén. Ez a nővére, — dr. Skladowszky — Dluska, úgyszólván második anyja lett a kis Mariénak. Soha nem szűnő gondoskodással irányította tanulását, de hamar el is következett az az idő, amikor nagy öröme telhetett tanítványában, hiszen a leányka még négy éves sem volt, mikor már folyékonyan olvasott. Attól a perctől pedig, hogy a papírból kivágott betűket értelmesen egymás mellé tudta rakosgatni, egyéb se érdekelt. Irt és olvasott napestig. Alig lehetett reá venni, hogy néha játékszerekkel is foglalkozzék. Emlékezőtehetsége is bámulatba ejtette környezetét, s már akkor nagy tudományos jövőt jósoltgattak neki.

Anyját korán veszítette el, de apja — aki hazájában igen jó nevű fizikus hírében állott — sokat foglalkozott kis leányával és örömmel látta őt műszerei között babrálni. Pici kezeivel oly ügyesen bánt velők, mintha évekig gyakorolta volna, s érdeklődése annyi értelmet árult el, hogy semmi kétség sem állt fönn életpályája felől. Igen, de hol tanuljon? Az orosz járom alatt nyögő Lengyelországban semmi lehetőség se volt erre megadva. Nem csoda tehát, ha Marie minden vágya, álma Paris felé vonzotta. Csakhogy a család szűk anyagi helyzete nem engedte meg ezt a fényűzést, annál kevésbbé, mivel idősebb nővére (aki később dr. Dluska neje lett) máris kint volt, s így ami kevés pénz került, azt mind az ő fönntartására s tanulmányaira kellett elküldeni.

Marie tehát egyelőre beérte azzal, hogy Varsóban járt iskolába, s miután az érettségét kitüntetéssel letette volt, egy ismerősük magánlaboratóriumában dolgozgatott. Szerencséjére leckeadásokra nyílt alkalma, s így egy kis tőkét gyűjthetett, amellyel

végre valóra válthatta régi álmát, s nővéréhez Parisba költözött. 1891-ben iratkozott a Sorbonnera. 1893-ban nyerte el ott a fizika és 1894-ben a matematika licenciátusát. 1903-ban pedig az összes tudományok doktorátusát. Közben, 1895-ben, neje lett Pierre Curie-nek. 1900-tól 1906-ig a sèvres-i tanárképző leánynevelő intézetben töltötte be a matematika és fizika tanszékét. 1906-ban azért hagyta el ezen fényes állását, mivel a Sorbonne hívta meg férje mellé segédül.

Első nagy művének címe: „Sur les propriétés magnétiques des aciers trempes” (a merített acélok delejességéről) 1894-ben jelent meg, s evvel máris magára vonta a tudós világ figyelmét, de igazi életmunkája csak a radioactív elemek tanulmányozásában keresendő.

Erre Becquerel találmánya vezette; e nagy tudós volt t. i. az első (1896-ban), aki az uranium sugárzókéességét fölfedezte, Mme Curie ezen a nyomon kutatott tovább s jött rá ő és nem férje, a rádium létezésére. Nem igaz tehát az a sokszor megismélt kis parittyaködobás, mely azt híreszteli, hogy tulajdonképpen Mme Curie csupán a laboratóriumi szolgáló munkáját végezte tudós férje mellett. Ezt különben Pierre Curie is fényesen megcáfolta, midőn 1903-ban a Nobel-díj átvétele alkalmával Stockholmban a rádium fölfedezésének történetével beszámolt. E nagy kitüntetést nem csupán Pierre Curie kapta, hanem hárman részesedtek benne: Becquerel, Pierre & Marie Curie.

Mme Curie-nek férjhezmenetele előtt mindig az volt a szándéka, hogy a doktorátus letétele után vissza megy hazájába, nem az orosz uralom alatt nyögő Varsóba, de Krakkóba, ahol az osztrákok sokkal több szabadságot engednek lenyűgözött alattvalóiknak és hogy ott fogja tudását hazája javára hasznosítani. Ám a szerelem istene másként határozott. Marie Skladowszky 1895-ben Pierre Curie neje lett, s így francia állampolgár. A siratva imádott messze Lengyelország ezzel — talán örökre —

még messzebb: az álmok világába távolodott. Helyette Paris valamely olcsó negyedében egy nagyon is egyszerű kis lakásban kellett a mindennapi élet nehézségeivel megküzdeni.

A radioaktivitásról már előbb megvillant eszme most már mind jobban és jobban úrrá lett Mme Curie gondolkodásán. Érezte, hogy ez az az út, amelyen neki haladni kell és valóban, kutatásai eredménye a rádium és polonium fölfedezése lett.

Mert midőn az urániumot és thoriumot rejtő ércekre irányította figyelmét, észrevette, hogy bennök sokkal nagyobb radioaktivitás van, mint amennyi a keresett elemekből sugározhatik; s ez nyomra vezette.

Ekkor, de csakis ekkor állott mellé férje segítőtársul. Tehát a rádium első fölfedezője egész határozottan Mme és nem Monsieur Curie.

Csak egy igen egyszerű, kezdetleges berendezésű kis laboratórium állott a fiatal tudós pár rendelkezésére. Eső beesett a rosszul fedett tetőn, hidegtől alig védett a kémény nélkül föllállított közönséges kis vaskályha, nyáron pedig fülledt melegre hevült a csupán egy sor deszkából álló fal. De Mme Curie ma is szeretettel gondol vissza erre a kis vityillóra, ahol életének legszebb éveit leélte.

Fiatal volt. Érzelmivilágát férje szeretete, majd kis leánya érkezése töltötte be. Azonfölül dolgozhatott. Remélt és — teremtett.

Nemsokára a laboratórium egyetlen bútora: egy ócska fenyőfaasztal, megtelt a fölfedezések bizonyágaival. Becses ércek, elemek sorakoztak rajta. Mindenekfölött pedig ott ragyogott titkos erejében, fényében a ténnyé vált bölcsek köve — a rádium.

Mme Curie sokszor elemlegeti, hogy micsoda nagy, mindent átható érzés volt az, amikor néha (hogy újra, meg újra meg-



győződjék létezéséről) éjnek idején visszalopta magát a sötét laboratóriumba és íme, csakugyan, ott látta csillogni, fényleni azt, amiről még senki sem tudott: a kincsek kincsét, a rádiumot: az őv éti Sokszor elemlegeti azt is, hogy mivel nem volt annyi pénze, hogy elzáró készüléket rendelhessen becses találmányának, azt eleinte csak úgy szabadon rakosgatta ide-oda az asztalra.

Mert nagyon szegények voltak. A világ már jól ismerte nevüket, mikor még mindig nem volt 6000 franknál több évi jövedelmük (s még ebből is tekintélyes összeg ment a bűvárlatokhoz nélkülözhetetlen befektetésekre). Ma már többszörös milliomos lehetne, ha találmányát nem tekintené a tudomány tulajdonának, melyet eszerint ő maga csakis fölhasználhat, ámde ki nem használhat! Ez mások zsebet dagasztja; hiszen ma már a rádium és radioaktivitás egész új korszakát nyitotta a különböző betegségek gyógyjkezelésének.

Mme Curie csak a tudós örömeiben érzi jutalmát. Különben nincsenek igényei, idegenekkel nem érintkezik, a szórakozások zaját nem állja. Ő, akinek gondolkodása folyton erős nyomás alatt áll, nem képes fölületes csevegéseket végighallgatni: ezért minden szabad idejét két kis leánya nevelésére fordítja. A nagyobbik, Iréné, 1897-ben született s határozott számtani tehetség. A másik, Eva, 1905-ben született és zenei hajlamra enged következtetni.

Sohasem volt meghittebb, melegebb családi kör, mint a Curie házaspáré, ezért elképzelhető, hogy mit érzett a szerencsétlen fiatal asszony, amidőn 1906-ban férje összeroncsolt holttestét hozták be hozzá az utcáról . . .

Most már a családfönntartás gondja s a tudományos kutatások minden nehézsége az özvegy vállára nehezült. Nem engedhette meg magának még azt a fényűzést sem, hogy, nem törődve semmivel, mély gyászával elvonulhasson valami csendes kis fészekbe. Nem. Ezt nem tehette. Parancsolt a szükség. Hívta

kötelessége. Tíz nappal férje temetése után tehát már ott állott lombikjai mellett s folytatta a kettejük munkáját — egyedül.

Annak a tevékenységnek összege, mit férje halála óta végzett, bámulatbaejtő. íme néhány példája: Átvette a Pierre Curie tanszékét a Sorbonne-ban. Egy óriás laboratórium élére állt. (Szám-talan tanítvány sereglik hozzá a világ minden tájékáról.) Végül felügyelt az „Institue Curie” föllállítására és berendezésére. Egészsége azonban — mellyel soha sem törődött, mert szerinte: nem volt reá ideje, — végre is megingott. Abba kellett hagyni a munkát. Egy veszélyes, kínos műtét vált szükségessé. Mme Curie alávetette magát, de 15 nap múlva ismét csak ott állt tanítványai között, s előljárt a szorgalomban. Természetesen ez az elbizakodás keservesen megbosszulta magát, s most már egy hosszas, évekig tartó vigyázatra van kárhozthatva

Tevékenysége azért soha sem szünetel. Legutóbb ígéretet tett, hogy egy Varsóban létesült tudományos intézetet, mely a radioaktivitás továbbkutatása céljából épül, tanácsaival, segítségével fogja szolgálni. Ez természetesen sok idejét veszi el és a gyakori odautazás folytán nagy fáradtsággal jár, mégis, Mme Curie, aki szívében híven őrzi szerencsétlen hazája iránti imádatát, boldog, hogy miatta ezt az áldozatot meghozhatja.

Talán ez a mindenki előtt föltárt nagy honszeretet mozdította meg az első követ, mit feléje dobtak.

Hullott is azután, jól célzott kegyetlenséggel, mindenfelől. A franciák nacionalista túltengésükben teljesen feledték, hogy a Mme Curie dicsősége francia földön érlelődött és így a francia tudomány vívmánya. Ők csak az idegent látták benne és: az asszonyt. Hogy merészkedhetik tehát az a halhatatlanok soraiba lépni? Hogy lehetne azt a francia Akadémia pálmájával kitüntetni? Nem. Soha!

Lebecsülték, megrágalmazták, mind azért, hogy rákényszerítsék a francia társadalomból való kiközösülésre. De a megkez-

dett munka ott fogta őt mégis. S ma már a vihar elült, a kődobáló piszkos kezek tétlenül állnak; s lehet, hogy holnap már újra — tapsolni fognak. Ki tudhatja?

Mme Curie-t 1911-ben másodszor is Stockholmba hívták, hogy másodszor is kitüntessék, ezúttal őt egyedül, ismét a Nobel-díjjal s midőn a svédek büszkesége, a nagy Mittag Leffler fogadta, ekképpen szólt a sápadt, mélytekintetű asszonyhoz: „Nagy meglegedésünkre szolgál azt tudni, hogy a Nobel-díjat másodszor is önnek adhatjuk Asszonyom, önnek, ki elég szerencsés volt olyasmit létrehozni, ami nem fog a föltevések, ködképek és múltó teóriák nagy temetőjében elporladni, hanem évszázadokon át mindig nagyobb erővel élni, ragyogni, tértfoglalni. S midőn tudatában vagyunk annak, hogy olyas valakivel állunk szemben, akinek gyászában mindnyájan osztozunk, de akit a sors mérhetetlen kincsekkel ajándékozott meg, engedje megmondani azt is, hogy mindannyian kitüntetésnek vesszük azt, hogy eljött hozzánk, hogy közelében lehessünk, mert hiszen érezzük, tudjuk, hogy az ön fölfedezésének nagysága csakis az ön egyéniségének magasztosságával hasonlítható össze . . .”